

Animirani dokumentarci na Animateki

SIMONA JERALA

Na Animateki, ki je od pestrega programa letos pokala po šivih, sem se, piska teh vrstic, posvetila animiranim dokumentarcem.

Med celovečernimi filmi je navdušil animirani dokumentarec **Moja najljubša vojna** (My Favourite War, 2020) v režiji Ilze Burkovske – Jacobsen. Dogajanje je postavljeno v zahodni del Latvije, v pokrajino Kurlandijo. To področje, ki leži ob Baltskem morju, je med drugo svetovno vojno okupirala nacistična Nemčija. Režiserka po spominih rekonstruira doživljanje svojega otroštva v obdobju po vojni, ko je bila Latvija pod sovjetskim totalitarnim režimom. Omejitve, ki so jih morali upoštevati, nazorno upodobi že s sekvenco, ko sta ji starša pri treh letih prvič pokazala morje. Četudi so živeli v neposredni bližini obale, je bila ta strogo zastražena. Sovjetska oblast se je namreč bala, da bi prebivalci čez morje pobegnili na lepše, na Švedsko. Starša sta jo zato previdno odpeljala skozi gozd na tvegani ogled prepovedanega morja.

Začetek pripovedi spretno umesti v politični kontekst svojih starih staršev in staršev. Njen dedek je imel manjšo kmetijo na območju Kurlandije, ki so jo med drugo svetovno vojno prečesavali tako nemški vojaki kot partizani, zato je moral vrata odpirati obojim. Po vojni ga je sovjetski režim deportiral v Sibirijo, zgolj zato, ker je imel v posesti nekaj zemlje, sumljiv pa je bil tudi, ker je živel na ozemlju, ki so ga prej okupirali Nemci. Pošten in dober človek, kakršen je bil, se do smrti ni uklonil partijskemu režimu, ki ga je označil za narodnega izdajalca.

Režiserkina mati se je v želji po boljšem življenju z možem in hčerko odselila v bližnje mestece. Potem ko zapustijo dedkovo kmetijo, se naselijo v socialističnem blokovskem stanovanju, ki je prikazano pusto in sivo. Hči Ilza neveselo sprejme svojo novo sobo, a drugega ji ne preostane. Njen oče

je uspešen novinar, a se pozneje izkaže, da je bil njegov uspeh pogojen tudi s članstvom v partiji. Ko je Ilzi sedem let, oče tragično umre v prometni nesreči. Od takrat sta z mamo, ki se znajde v finančni stiski, sami. Mama je zaradi dedka na črni listi, zato težko dobi službo. Nazadnje se mora sprijazniti z rutinskim in duhamornim prirejanjem in olepševanjem poročil o kmetijskih dosežkih, čeprav državi vlada predvsem pomanjkanje. To je najboljše uprizorjeno z vrstami čakajočih v praznih trgovinah, v katere se z mamo vsakič znova podajata, da bi dobili kruh in morda košček masla (tega vedno zmanjka). Ko po enem letu prvič dobita tudi pralni prašek, ima vsa blokovska skupnost čez balkone razobešene oprane rjuhe, kot da je »žehta« največji praznik.

Bistroumna Ilza, ki vsrkava dogajanje okoli sebe, se odloči, da bo sledila očetovim stopinjam in postala novinarka, da pa bo, drugače kot njena mati in dedek, zvesto sledila volji režima in si s tem olajšala pot do poklica. Režiserka nam v filmu prikaže, kako so jih, otroke, v prvem razredu nakranc-ljali v pionirčke, kar pospremi s komentarjem, da jih ni nihče vprašal, ali se s tem strinjajo. V prizadevanju, da bi postala čim bolj vestna režimska učenka, se sama javi za vodjo pionirjev; kmalu ji to prinese določene ugodnosti, denimo potovanja na srečanja vodij pionirjev iz drugih regij. Njeno zagrizenost za partijsko udejstvovanje mati in dedek spremljata z neodobranjem. Tako skuša dedek vnukinji z metaforo pojasniti, da se bo morala kmalu odločiti, ali bo kot paradiznik, rdeča v celoti, ali kot redkvica, ki je rdeča le na zunaj.

Ilza v šoli spozna sošolko, s katero ostaneta doživljenjski prijateljici. Njune prigode iz šolskih klopi, upodobljene v animirani tehniki, pospremi z videoposnetkom iz sedanosti, ko s prijateljico komentirata pretekle pripetljaje. Tako

spoznamo, da sta konec osemdesetih, ko so stari partijski vodje v Moskvi pomrli in je na oblast prišel milejši Gorbačov (kar prikaže z arhivskim gradivom), obe pisali maturitetni esej na temo države. Prijateljici, ki je bila do režima bolj kritična, so esej zavrnili, kar jo je tako prizadelo, da je želela storiti samomor. V videoposnetku iz sedanjosti nato razloži, da je čisto malo manjkalo, da bi se obesila, a je ravno takrat domov prišel njen oče. Ilza si je, nasprotno, v eseu taktično dovolila pisati le o tem, kar so kritičnega pisali že časopisi, saj se je strogost režima takrat začenjala taliti.

Režiserka z osebno pripovedjo vehementno pokaže, kako avtoritarna oblast tragično vpliva na življenja ljudi. Kot pove v intervjuju, je tehniko animacije uporabila zato, da bi bil film čim bližje njenim spominom in ne fikciji. Družbene anomalije, ki si jih je zapomnila, se vrstijo kot po tekočem traku. Medtem ko šolska kuharica vsem na očeh domov odnaša zajetne količine hrane, se onidve z mamo komaj prebijeta do hrane v vrstah v trgovini, in še tam ju prehitijo kakšen partijski veljak, ki jima pred nosom spelje zadnji košček masla ali mila.

Nekega dne sreča starejšo gospo, ki se svojemu edinemu koščku mila odreče, ker diši po vrtnicah. Gospa začudeni deklici razloži, da noče vzeti mila z vonjem vrtnic, ker jo to spominja na trohneča trupla nemških vojakov, ki jih je morala skupaj z drugimi mladimi dekleti odvreči do jarka in jih zakopati v množičnem grobišču. Ko so izpolnile to nalogo, so jim namreč dali milo z vonjem vrtnic, da si umijejo roke.

Spomini na trupla se v filmu pojavijo večkrat. Nekoč se kot deklica igra v peskovniku pred blokom, kjer v mivki odkrije človeške kosti. V strahu pred režimom si tega ne upa povedati niti mami. Drugič v šoli pri pouku skupaj z ostalimi učenci prepadeno stojijo ob oknu in gledajo bagre, ki odkopavajo zemljo, da bi postavili še en socialistični blok, pri tem pa iz zemlje dvigajo okostnjake. Izkaže se, da so šolsko območje zgradili na pokopališču, ki ga je socialistična oblast zasula z zemljo, da bi prekrila vse sledi za prejšnjimi prebivalci.

Avtorica pripoved sklene z družbenimi spremembami konec osemdesetih let, z arhivskimi posnetki ljudi, ki so sklenili živo verigo in s tem brez orožja izrazili svojo voljo po odcepitvi od Sovjetske zveze. Film se konča v sedanjosti, ko arhivske posnetke zamenja videoposnetek režiserke, ki s svojimi otroki pride na tisto peščeno plažo, ki sta ji jo v otroštvu s pečin kazala njena starša.

Edina pripomba, ki se pri gledanju filma utrne, je, da je govorni jezik animiranih likov pretežno angleščina in ne latvijščina, zaradi česar film brez potrebe izgubi nekaj pristnosti.

Med kratkimi filmi, ki so se odvrteli v sklopu programa Animirani dokumentarci, je odličen **Freedom Swimmer** (2021). Režiserka Olivia Martin-McGuire nas popelje na Kitajsko v času kulturne revolucije konec sedemdesetih let. Zgodbo pripoveduje oče, ki ga oblast kaznuje tako, da nihče iz družine ne more priti do dela. Ker dobesedno stradajo, je edina rešitev beg v Hongkong. Oče se odloči, da bo s hčerko preplul morsko ožino med Kitajsko in Hongkongom med novoletnimi prazniki, ko straža to najmanj pričakuje. Znanec mu iz bolnišnice prinese napihljivo blazino, iz katere izdela zasilni splav. Na pot se podata ponoči, na kolesu, s kokoško v košari, kot da gresta na praznični obisk sorodnikov. Na srečo ju stražarji ne opazijo in z malim splavom se podata čez mrzlo morje v popolni temi. Pri tem ju vodijo le luči Hongkonga, ki je bil v tistem času veliko bolj omrežen z elektriko kot Kitajska. Ko priplujeta na drugo stran, se premočena podata direktno na policijsko postajo, kjer ju sprejmejo in jima dodelijo topla oblačila. Oče opis zaključuje s pripombo, da si je hčerka v trenutku pohlepa nadela kar tri puloverje.

Režiserka animirano zgodbo vzporeja s posnetki sodobnih protestov za demokratično svobodo v Hongkongu. Film se zaključuje z očetovim komentarjem, da si je svobodo vedno treba izboriti, da je zdaj na vrsti njena generacija. V luči današnjega zatona demokracije v Hongkongu je film več kot aktualen.

V študentskem filmu s praške FAMU, **Znotraj** (Vevnitř, 2020), Viktoria Štěpánová poda prvoosebno doživljanje anoreksije nervoze. Protagonistka tankočutno izraža svoja občutenja, predvsem grozo pred hrano in nerearno percepcijo svojega telesa. Vendar pa se film žal pri tem orisu ustavi in ne poda rešitev ali zadovoljivega zaključka. Sklene se le z napisom v stilu »imej se rad_a«. Še manj poglobljen, a precej bolj barvit je kratek študentski film **Poliamorija** (Amours Libres, 2020) Emily Worms. Film je sicer simpatično lahkoten, a prav daleč naprej od naslova ne pride.

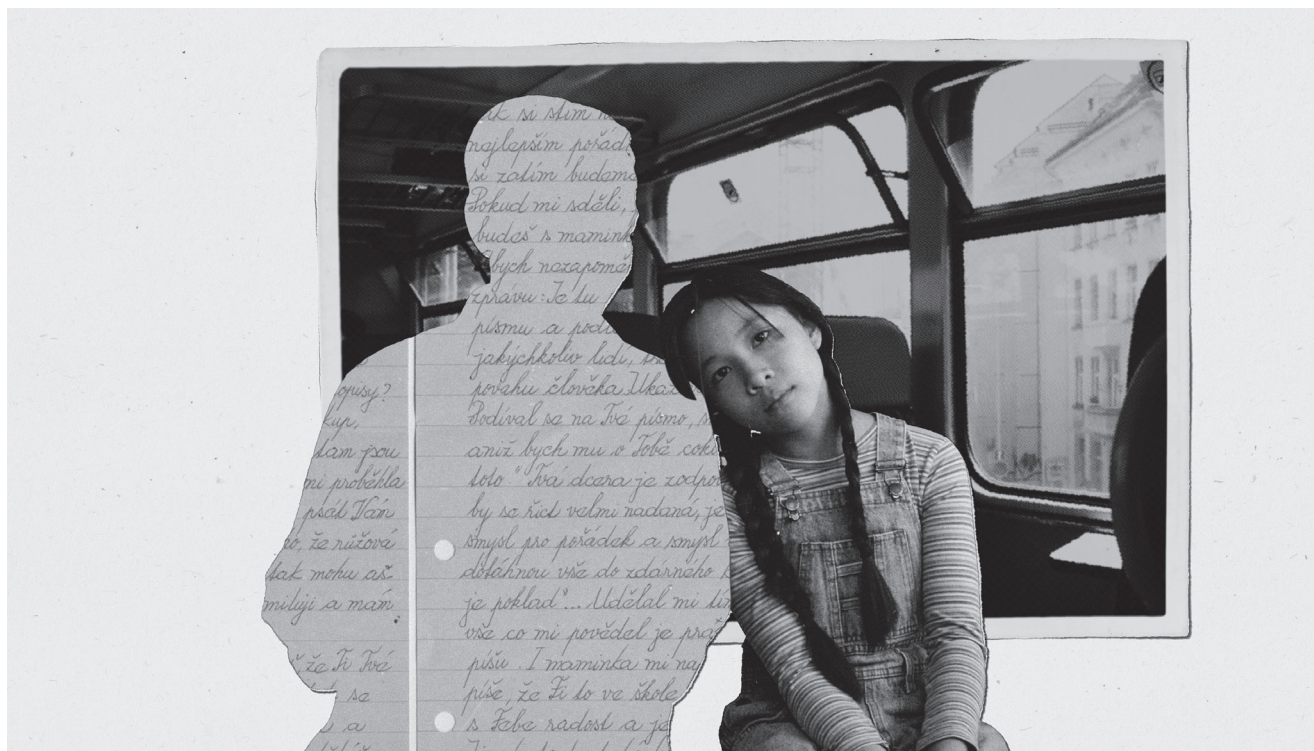
Veliko bolj so prepričali trije filmi, ki obravnavajo hčerin odnos do očeta. Belgijski **Papa Zaza** (2020) je ganljiva zgodba o očetovi bolezni, postopni odtujitvi, smrti in posledični žalosti vse družine iz perspektive njegove hčere. Pod tankočutno animacijo v bledih akvarelnih tonih se podpisuje režiserka Géraldine Charpentier. Povsem drugačen pristop ubere poljska režiserka Maryie Yakimovich v filmu **Papa** (2020), v katerem spregovori o svojem očetu, ki je zbolel za bipolarno motnjo. Še preden sta z mamo razumeli, kaj se z njim dogaja, sta se morali soočiti z njegovimi nepojasnjenimi odsotnostmi, obdobji hude depresije in posledičnimi psihiatričnimi zdravljenji. Avtorica uporabi tehniko izrezanke čez video.

Pripoved o očetu vzporeja z videoposnetki sedanosti. Na njih avtorica sprašuje mamo, kaj si misli o očetu. Ta moževno stanje resignirano sprejema, čeprav on za nekaj mesecev na leto izpuhti k drugi ženski. Mama hčeri v kamero dopoveduje, da bi, če bi ga vrgli iz stanovanja, zaradi svojega stanja kmalu pristal na cesti. Ganljiv je zadnji prizor filma, ko na videoposnetku vsi trije sedijo na kavču. Oče je vidno izmučen od boleznin in skoraj nič ne govori, hči pa bodreče, sedeč med obema staršema, v kamero pove, da so tudi oni družina, s čimer se Maryje pomembno zoperstavi podobi normativne družinske celice. Prevečkrat izkrivljeni podobi sodobnih družin doda dragocen vpogled v partikularno družinsko celico, ki bolje odslika sedanost kot katerikoli »reality show«.

Pozornost je vzbudila tudi mlada režiserka Diane Cam Van Nguyen s filmom **Dragi očka** (Milý tati, 2021). Kot je povedala pred projekcijo, je za svoje diplomsko delo na FAMU prejela dodatno podporo slovaškega fonda, zato je film tehnično dovršen. Avtorica skuša preko prvoosebne pripovedi razumeti očeta, ki je njo in nosečo mamo zapustil

zgolj zato, ker si je želel sina in ne še ene hčerke. Režiserka se sprašuje, ali bi bilo vse drugače, če bi se rodila kot deček, in s tehniko izrezanih fotografij čez fotografije sebe v otroštvu lepi fantovski obraz. Z očetom ju najbolj povezuje pisemska korespondenca, ki se je pričela v njenem otroštvu, ko je bil oče kakšno leto v zaporu. Zdaj, ko je mlada ženska, si še vedno največ povesta preko pisem. Čeprav ga želi razumeti, se ji zdi nepravilčen in sebičen. Tako kot tehnika je tudi pripoved dinamična in večplastna, avtorica pa v njej brez obsojanja izraža in raziskuje svoja čustva.

Med udarnejšimi filmi v programu animiranih dokumentarcev je zagotovo **Babičino seksualno življenje** (2021), v katerem režiserki Urška Djukić in Émilie Pigeard osvetlita življenja naših babic in prababic, ki pri odločanju o svojem spolnem življenju niso imele besede. Film odlikuje humoren vizualni pristop, ki resno problematiko naredi gledljivejšo, ne pa tudi lahkotnejšo. Po vesni na Festivalu slovenskega filma in mnogih mednarodnih priznanjih si je film na Animateki prislužil še nagrado občinstva. ■

Dragi očka (2021)